УДК 341.231.14:341.1/.5
DOI 10.33244/2617-4154.1(22).2026.62-69

О. В. Чернецька,
кандидат юридичних наук, доцент,
Державний податковий університет
email: lena_chernetska@ukr.net
ORCID 0000-0001-8303-334X

КОРЕЛЯЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ ТА ПРАВ ЛЮДИНИ В СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Стаття присвячена дослідженню взаємозв'язку міжнародного правопорядку та прав людини в сучасному міжнародному праві. Розглянуто наукові підходи до таких понять, як «світовий порядок», «міжнародний порядок», «міжнародний правопорядок», «права людини». У сучасних умовах міжнародних відносин проблеми забезпечення стабільності міжнародного правопорядку, в основу якого покладені основоположні принципи міжнародного права, зокрема й повага прав людини, потребують значних зусиль та активних правомірних дій держав як основних суб'єктів міжнародного права.

Взаємозв'язок між правами людини та міжнародним правопорядком розглядається як одна із фундаментальних характеристик сучасної системи міжнародно-правового регулювання. Ці два поняття становлять основу сучасного міжнародного права як нормативного регулятора системи міжнародних відносин у сучасному світі. У разі нехтування одного із цих явищ відбувається дисбаланс можливостей мирного співіснування, оскільки права людини можна реалізувати, забезпечити та захистити в умовах дотримання всіма суб'єктами принципів і норм міжнародного права, що, власне, і становить міжнародний правопорядок. Криза сучасного міжнародного правопорядку полягає не стільки у відсутності норм, скільки в недостатній ефективності інституцій і механізмів реалізації міжнародно-правової відповідальності.

Ключові слова: *міжнародне право, міжнародний правопорядок, права людини, міжнародні стандарти прав людини, міжнародно-правова відповідальність.*

Постановка проблеми. Сучасні тенденції у сфері міжнародних відносин та сучасного міжнародного права, на жаль, не додають оптимізму щодо стабільності міжнародного правопорядку, основи якого були закладені після Другої світової війни. Сучасний міжнародний правопорядок стикається з рядом викликів, серед яких збройні конфлікти, екологічні катастрофи, гуманітарні кризи, обмеженість міжнародно-правових механізмів примусу до виконання норм міжнародного права, що загалом безпосередньо впливає на ефективність реалізації та захисту прав людини. Саме тому дослідження кореляції

Ця робота ліцензується відповідно до Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.
© Чернецька О. В., 2026

міжнародного правопорядку й прав людини є важливим та актуальним як у теоретичній площині, так і з практичної сторони.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальним та окремим аспектам цієї проблематики присвятили свої наукові праці такі вітчизняні дослідники, як О. Р. Вайцеховська, С. П. Головатий, І. М. Забара, Є. Д. Стрельцова, Є. Л. Стрельцов та ін.

Метою статті є дослідження взаємозв'язку міжнародного правопорядку та прав людини в сучасних умовах, визначення ролі міжнародних стандартів прав людини в системі міжнародного правопорядку, а також аналіз подальшого розвитку міжнародно-правових механізмів забезпечення цих явищ.

Виклад основного матеріалу. Сучасний розвиток міжнародного права характеризується посиленням взаємозв'язку між міжнародним правопорядком і міжнародною системою захисту прав людини. Друга половина минулого сторіччя ознаменувалася тим, що права людини поступово вийшли за межі національних юрисдикцій під систему міжнародно-правового регулювання. Це зумовило формування нових підходів до розуміння міжнародного правопорядку, у якому б забезпечення та захист прав людини стали однією із основних ціннісних і нормативних основ, оскільки права людини розглядаються не лише як внутрішньодержавна категорія, а як універсальна міжнародно-правова цінність, що загалом визначає характер і спрямованість розвитку міжнародного права.

Порівняно з минулим сторіччям, друга половина якого охарактеризувалася як період становлення сучасної системи міжнародного права, початок XXI ст. ознаменувався процесами й проблемами, які зумовлюють об'єктивну потребу в реформуванні нормативної та інституційної складових міжнародного права. Йдеться насамперед про безпеку світового правопорядку, про ефективність міжнародного права як нормативного регулятора, що забезпечує стабільність системи міжнародних відносин і міжнародного співробітництва, власне, безпечного співіснування держав цивілізованого світу загалом. Утім у зв'язку із збройною агресією російської федерації проти України, яка розпочалася ще 2014 року, а своєї повномасштабності набула 24 лютого 2022 р., перед світовим співтовариством, зокрема перед ООН та іншими міжнародними організаціями універсального та регіонального характеру, постало питання реального забезпечення тих цілей і завдань, задля яких і були вони створені [9, с. 300].

Становлення міжнародної системи захисту прав людини стало одним із ключових етапів еволюції сучасного міжнародного правопорядку, основні засади якого закріплено в Статуті Організації Об'єднаних Націй, який визначає повагу до прав людини й основних свобод як один із фундаментальних принципів міжнародної системи. Сучасний міжнародний правопорядок являє собою систему впорядкованих міжнародно-правових відносин, що функціонують на основі загальновизнаних принципів і норм міжнародного права, забезпечуються інституційними механізмами та спрямовані на підтримання міжнародного миру, безпеки й співробітництва держав.

Щодо термінології, варто наголосити, що в науці застосовуються такі терміни, як «світовий порядок», «світовий правопорядок», «міжнародний правопорядок» тощо. Щодо терміна «світовий порядок», Генрі Кіссінджер (Світовий порядок. Роздуми про характер націй в історичному контексті) зазначає, що він був запропонований майже

чотири століття тому на мирній конференції у Вестфалі. Єдиною загальновизнаною підставою наявного світового порядку залишаються вестфальські принципи. Сучасна, сьогодні вже глобальна Вестфальська система – те, що прийнято називати світовим співтовариством, докладає зусиль, щоб послабити анархічну природу світу за допомогою розгалуженої мережі міжнародних правових і організаційних структур, покликаних сприяти відкритій торгівлі та стабільності міжнародної фінансової системи, встановити ухвалені принципи вирішення міжнародних суперечок, а також впровадити обмеження у веденні воєн, якщо вони відбуваються [6, с. 12–14]. Аналізуючи світовий порядок, його міжнародну та національну регламентацію, Є. Д. Стрєльцова та Є. Л. Стрєльцов зазначають, що регламентований правовими положеннями світовий порядок, або світовий правопорядок, – це складна та динамічна система взаємовідносин різних держав, міжнародних організацій, соціальних та національних спільнот, яка функціонує на основі правової регламентації. Саме такий правопорядок – це умови й гарантії успішного міжнародного співробітництва в різних галузях і сферах життєдіяльності людей, на що постійно звертає увагу ООН у важливих міжнародно-правових документах [8, с. 518]. На думку вчених, основні характерні риси сучасного світового порядку: наявність міжнародних організацій, покликаних забезпечувати дотримання встановлених норм. Це ООН, G7, НАТО, МВФ та ін.; особлива увага на розв'язання глобальних проблем розвитку людської цивілізації; зростання різноманітності політичного розвитку, кількості акторів світового політичного процесу; взаємопроникнення транснаціональних, регіональних, національних і локальних, цивілізаційних і етнополітичних процесів; суперечлива дія тенденцій до багатополярного / однополярного світу [1, с. 88].

На думку О. Р. Вайцеховської, Міжнародний правопорядок – це фактичний стан впорядкованості міжнародних відносин, що сформувався і діє як результат реалізації принципів і норм чинниго міжнародного права та забезпечується за допомогою особливого міжнародно-правового механізму [2, с. 184].

У доктрині висловлюється думка, що міжнародний правопорядок складають тільки правомірні дії суб'єктів міжнародного права, тобто діяльність, яка відповідає принципам та нормам міжнародного права. Досліджуючи властивості міжнародного правопорядку, І. М. Забара зазначає, що умовою підтримки міжнародного правопорядку є правомірність дій суб'єктів міжнародного права [4, с. 118].

Нормативною основою міжнародного правопорядку є загальновизнані принципи міжнародного права, які закріплені насамперед у Статуті Організації Об'єднаних Націй. До них належать: суверенна рівність держав, територіальна цілісність держав, невтручання у внутрішні справи, мирне вирішення спорів, повага до прав людини, сумлінне виконання міжнародних зобов'язань. Власне, ці принципи і формують нормативну основу міжнародної правової системи та визначають правила поведінки держав як суб'єктів міжнародного права.

Якщо порівнювати права людини в рамках традиційного міжнародного права (до Другої світової війни) і сучасного міжнародного права, то варто зазначити суттєву відмінність, яка зводиться до традиційного міжнародного права, що було насамперед регулятором відносин лише між державами як єдиним суб'єктом міжнародного права.

Вбачалося, що людина, її права, їхній захист перебувають лише під юрисдикцією держави. Водночас традиційне міжнародне право містило ряд доктрин, які були скеровані на захист окремих груп чи категорій людей, як-от комбатанти, жертви масових порушень, меншини тощо. Сучасне міжнародне право відходить від розгляду прав людини з позиції доктрини невтручання у внутрішні справи держави й переходить до позиції визнання людини як суб'єкта прав та обов'язків, регулювання яких виходить за межі національних юрисдикцій саме під вплив норм міжнародного права як універсального, так і регіонального рівнів.

Сьогодні беззаперечною є теза про те, що, з одного боку, права людини в сучасному світі існують ціннісною основою міжнародного правопорядку, є пріоритетним об'єктом міжнародно-правового регулювання, формуючи водночас гуманістичний характер сучасного міжнародного права, а з іншого – збройні конфлікти, проблеми міжнародно-правової відповідальності за порушення принципів та норм міжнародного права становлять загрозу належної реалізації та захисту базових прав людини, таких як право на життя, свободу, честь, гідність, безпеку тощо.

Міжнародна хартія прав людини, яка складається із Загальної декларації прав людини (1948 р.), Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (1966 р.) та Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права (1966 р.), сформувала універсальні стандарти міжнародного права прав людини, які держави зобов'язані поважати та забезпечувати.

Від моменту ухвалення Статуту Організації Об'єднаних Націй та особливо після прийняття Загальної декларації прав людини в міжнародному праві сформувався підхід, відповідно до якого забезпечення прав людини стало одним із основних завдань міжнародної спільноти. У результаті права людини поступово трансформувалися із внутрішньодержавної категорії в предмет міжнародно-правового регулювання.

Станом на 2011 рік Декларацію ООН перекладено 337 мовами світу. Вона позначилася на формуванні міжнародних і національних юридичних систем. Попри свій статус як документа, що не має зобов'язальної сили, вона мала значний вплив на всю міжнародну арену: адже чимало її приписів визнано такими, що мають обов'язкову юридичну силу для держав-членів ООН у статусі *норм звичаєвого міжнародного права* [3, с. 247].

Кореляцію міжнародного правопорядку й прав людини можна розглядати в кількох аспектах. *Аксіологічний аспект* цих двох явищ зводиться до того, що в сучасному міжнародному праві принципу гуманізму приділяється все більше уваги. І саме права людини є ціннісною основою міжнародного правопорядку, оскільки права людини – це універсальний морально-правовий орієнтир, в центрі якого індивід, людина як носій невід'ємних прав і свобод. Саме за умови ефективного міжнародного правопорядку створюються належні й вагомі умови для реалізації та захисту прав людини. До того ж Загальна декларація прав людини, закріплюючи покоління прав людини, до прав третього покоління відносить право на соціальний і міжнародний порядок. За таких умов міжнародний правопорядок можна розглядати як стан упорядкованості міжнародних відносин, що ґрунтується на дотриманні державами норм і принципів міжнародного права в сфері прав людини. У цьому контексті права людини є не лише окремим інститутом

міжнародного права, а й одним із ключових ціннісних орієнтирів міжнародно-правової системи.

Нормативний аспект кореляції міжнародного правопорядку і прав людини полягає в тому, що повага прав людини є одним із фундаментальних принципів сучасного міжнародного права. Зокрема, ст. 1 Статуту ООН зобов'язує «здійснювати міжнародне співробітництво в розв'язанні міжнародних проблем економічного, соціального, культурного та гуманітарного характеру і в заохочуванні та розвитку поваги до прав людини й основних свобод для всіх, незалежно від раси, статі, мови та релігії» [7]. Власне, дотримання таких зобов'язань держав є передумовою стабільності системи міжнародних відносин. Права людини та міжнародний правопорядок становлять взаємопов'язані елементи сучасної системи міжнародного права: права людини визначають його ціннісно-нормативну основу, тоді як міжнародний правопорядок забезпечує інституційні та правові умови для їх реалізації та захисту. *Інституційний аспект* взаємозв'язку міжнародного правопорядку й прав людини забезпечується системою універсальних і регіональних міжнародних організацій, зокрема ООН та договірні органи, створені під егідою цієї організації, Рада Європи, ЄСПЛ та інші регіональні системи.

Отже, права людини й міжнародний правопорядок перебувають у відносинах взаємного зумовлення: права людини визначають гуманістичний зміст міжнародного правопорядку; міжнародний правопорядок створює юридичні та інституційні умови для реалізації прав людини. Нехтування будь-яким із цих елементів може призвести до дисбалансу міжнародної системи та ускладнити можливість мирного співіснування держав і народів. Адже права людини можуть бути повноцінно реалізовані та захищені лише за умов існування стабільного міжнародного правопорядку, Це пов'язано з тим, що: міжнародний правопорядок має забезпечити дотримання міжнародних норм усіма суб'єктами міжнародного права; створює механізми відповідальності держав за порушення прав людини; сприяє передбачуваності та стабільності міжнародних відносин, що є необхідною передумовою гарантування прав людини.

Втім сучасний стан міжнародних відносин та існування міжнародного права за умов міжнародних збройних конфліктів вказує на значні проблеми в практичній площині. Порушення міжнародного правопорядку (зокрема, агресія, збройні конфлікти, системне ігнорування міжнародних норм) майже завжди супроводжується масштабними порушеннями прав людини. Саме тому в сучасній доктрині ці явища часто розглядаються як взаємозалежні елементи єдиної нормативної системи.

На сучасному етапі ми є свідками того, що порушення міжнародного правопорядку та масові порушення прав людини не завжди супроводжуються належною юридичною реакцією міжнародної спільноти.

Як свідчить звіт Моніторингової місії ООН з прав людини (лютий 2026 р.) від початку повномасштабного вторгнення російської федерації в лютому 2022 року за чотири роки бойових дій загинуло понад 15 000 і було поранено більше ніж 41 000 цивільних осіб, мільйони людей вимушені були переїхати; пошкодження й руйнування зазнало цивільне майно та інфраструктура. 2025 та 2026 рр. шкода цивільному населенню помітно зросла: загинуло та було поранено більше цивільних осіб, ніж 2023 і 2024 рр., а цивільне

населення по всій країні зіткнулося з тяжкими наслідками безперервних і систематичних атак на енергетичну інфраструктуру України [5].

Як зазначалося вище, права людини формують ціннісну основу сучасного міжнародного права, міжнародний правопорядок забезпечує нормативну структуру їхньої реалізації, тоді як гарантійним механізмом підтримання цієї системи повинен бути інститут міжнародно-правової відповідальності. Недостатня ефективність механізмів міжнародно-правової відповідальності призводить до дисбалансу міжнародного правопорядку та знижує реальність захисту прав людини. Сучасне міжнародне право має і вироблений норматив, і інституційну систему в сфері притягнення до міжнародно-правової відповідальності, втім, на жаль, це не спрацьовує. Нормативною основою цієї системи є, зокрема: Статут Організації Об'єднаних Націй, який закріплює заборону застосування сили в міжнародних відносинах; Женевські конвенції, що встановлюють правила ведення збройних конфліктів; Римський статут Міжнародного кримінального суду, який передбачає міжнародну кримінальну відповідальність за найтяжчі міжнародні злочини. Інституційний механізм забезпечення цих норм також сформований. До нього належать: Організація Об'єднаних Націй як центральний елемент системи підтримання міжнародного миру і безпеки; Міжнародний суд ООН, який вирішує міждержавні спори; Міжнародний кримінальний суд, уповноважений притягувати до індивідуальної кримінальної відповідальності за міжнародні злочини. Тобто на сучасному етапі функціонування міжнародного права ключовою проблемою функціонування сучасного міжнародного правопорядку є розрив між нормативною моделлю міжнародного права та реальною практикою її реалізації. Саме тому в сучасній доктрині міжнародного права дедалі активніше обговорюється потреба в реформуванні інституційної архітектури міжнародного правопорядку.

Висновки. Отже, на підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що міжнародний правопорядок і права людини перебувають у тісному взаємозв'язку та взаємозалежності. Адже кореляція цих двох явищ проявляється в багатьох аспектах: *по-перше*, права людини є одним із фундаментальних елементів сучасного міжнародного права і засадничою ціннісною основою міжнародного правопорядку; *по-друге*, міжнародні механізми захисту прав людини, особлива потреба в яких настає під час міжнародних збройних конфліктів, гуманітарних криз, екологічних катастроф сприяють потребі в підтриманні миру, стабільності та загалом міжнародного правопорядку*; по-третє*, ефективний і стабільний міжнародний правопорядок неможливий без поваги до прав людини, а міжнародні механізми гарантій реалізації та захисту прав людини потребують ефективного функціонування системи міжнародного права; *по-четверте*, подальший розвиток міжнародного правопорядку неможливий без посилення механізмів забезпечення реалізації норм міжнародного права та вдосконалення механізмів міжнародно-правової відповідальності за їхні порушення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми міжнародного права та права Європейського Союзу : підручник / за заг. ред. І. А. Галіахметова, О. В. Кузьменко, В. Г. Чорної. Київ : Юрінком Інтер, 2025. 564 с.

2. Вайцеховська О. Р. Міжнародний правовий порядок: поняття та сутнісні ознаки. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Випуск 4, том 2. С. 181–186.

3. Головатий С. Про людські права : лекції. Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2016. 760 с.

4. Забара І. М. Міжнародний правопорядок: до питання властивостей (теоретичні аспекти). *Актуальні проблеми міжнародних відносин.* 2016. Випуск 127, частина ІІ. С. 115–122.

5. Звіт Моніторингової місії ООН з прав людини. URL : https://ukraine.ohchr.org/sites/default/files/2026-02/2026-02-16%20HRMMU_Four%20Years%20On_fact%20sheet%20UKR.pdf

6. Кіссінджер Г. Світовий порядок. Роздуми про характер націй в історичному контексті / пер. з англ. Н. Коваль. 4-те вид. Київ : Наш Формат, 2025. 400 с.

7. Статут Організації Об'єднаних Націй. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text

8. Стрєльцова Є. Д., Стрєльцов Є. Л. Світовий правопорядок: міжнародна та національна регламентація. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2023. № 9. С. 517–522.

9. Чернецька О. В. Співробітництво України і МКС в сфері відповідальності за злочини проти людяності. *Ірпінський юридичний часопис.* 2023. Випуск 3 (12). С. 299–308.

O. V. Chernetska. THE RELATIONSHIP BETWEEN THE INTERNATIONAL LEGAL ORDER AND HUMAN RIGHTS IN CONTEMPORARY INTERNATIONAL LAW

This article examines the relationship between the international legal order and human rights in contemporary international law. It explores academic approaches to concepts such as «world order», «international order», «international legal order», «human rights». In the current context of international relations, the challenges of ensuring the stability of the international legal order – which is founded on the fundamental principles of international law, including respect for human rights – require significant efforts and active, lawful actions by states as the primary subjects of international law.

The interconnection between human rights and the international legal order is regarded as one of the fundamental characteristics of the modern system of international legal regulation. These two concepts form the basis of modern international law as the normative regulator of the system of international relations in the contemporary world. Neglecting one of these phenomena leads to an imbalance in the possibilities for peaceful coexistence, since human rights can be realized, ensured, and protected only when all actors adhere to the principles and norms of international law – which, in fact, constitute the international legal

order. However, the crisis of the modern international legal order lies not so much in the absence of norms as in the insufficient effectiveness of the institutions and mechanisms for enforcing international legal responsibility.

Keywords: *international law, international legal order, human rights, international human rights standards, international legal responsibility.*

Дата надходження 06.03.2026
Дата прийняття 13.03.2026
Дата рекомендації 25.03.2026
Дата публікації 15.05.2026